

Monitor - 18. II 1994

POZORIŠNE PREMIJERE

BALADA O CRNOJ GORI

"Princeza Ksenija od Crne Gore" Radmile Vojvodić u Zetskom domu na Cetinju

Kad u autentičnom kraljevskom dekoru, u prostorno ali ne i duhovno revitalizovanom Zetskom domu, na pozornici koja je u istoriji crnogorske kulture ubilježena zlatnim makarijevskim slovima - prkosno i bolno odjeknu riječi staroga crnogorskoga Kralja o bespogovornom povratku u raspolućenu i od braće pokorenu Crnu Goru, dramska tugovanka Radmile Vojvodić prestaje biti samo književno-istorijska potka za jednu umjetnički uspjelu pozorišnu predstavu. "Nād u boga... Pa ću Crnogorcima poželjet' Novu, devetnaestu (1919!) godinu i sretan Božić i Hristos se rodi - na sred Cetinja", veli ozlojeđeni "car junaka", iako i sam zna da su njegovom povratku u Crnu Goru stavljene teške prepreke, i francuske, i srpske, i njegove razrovane porodice, i njegove kolebljive Vlade, i njegove starosti, i bolesti, pa i korumpiranost i izdajstvo jednog dijela Crnogoraca. U tom dramaturški dobro pripremljenom trenutku otvara se psihološka provalija koja će ostati kao trajno iskušenje za istorijske simbole i sjenke, likove Kraljeve porodice u egzilu, ali i za posredne saučesnike onog Božićnog ustanka (1919) - za gledaoce pozorišne predstave i "činiocce" iz ove zime koja po snijegu i tragovima na njemu podsjeća na zimu od prije sedamdeset pet godina. Zato aplauzi koji, kao i suze u gledalištu, prate sudbinske iskaze aktera u drami i predstavi Radmile Vojvodić nijesu samo potvrda značajnih dometa dramskih umjetnika, nego umnogome i emotivno saučesništvo pozorišnih gledalaca u životnoj drami savremene Crne Gore.

Dramski tekst "PRINCEZA KSENIJA OD CRNE GORE" autorka je krstila izgnaničkom tugovankom doma Petrovića. Na to nesumnjivo darovito komponovano dramsko djelo Radmile Vojvodić moglo bi se, makar i uslovno, označiti i kao rekvijem za klasičnu Crnu Goru i za njene žrtvene ideale; ta balada ili "asketična drama",

POD SNIJEGOM ISTORIJE: Mira Stupica (princeza Ksenija) i Gojko Baletić (Vukmanović) u "Princezi Kseniji"

Iznova se pitam kada je, kako i zašto propuštena prilika da Crna Gora i život u njoj budu primereni uspomeni na Crnu Goru ili viziju o njoj.

Mudrost je kada se niti žuri, niti okleva, rekao bi Niče. Princeza Ksenija je uverena da niti žuri, niti okleva, kada se zalaže za samostalnu i drugima ravnopravnu Crnu Goru.

Što autoritarniji režim u Srbiji, to veći pritisak na pitanje: ko su Crnogorci?

"Princeza Ksenija" je drama jednog sabiranja i oduzimanja, lekovita drama, jer ako dokinemo mistifikacije, i ako prepoznamo problem možda ćemo se naći i na početku nekog rešenja.

Borka PAVIĆEVIĆ, u katalogu za predstavu "Princeza Ksenija"

kako je nazva poznati teatrolog Borka Pavićević, svakako nije samo "građanska glosa" o nestajanju jedne istorijski znamenite i za crnogorsku duhovnost, nacionalnu kulturu i državnost Crne Gore fundamentalno značajne porodice. Fabula "Princeze Ksenije" obuhvata izgnaničke dane kralja

Nikole (1916-1921), njegove posljednje i najgrče dane, kada je Crna Gora, koja je u prvom svjetskom ratu u borbi na strani Srbije i saveznika izgubila polovinu svoje (narodne) vojske, nestala (privremeno!) sa istorijske pozornice, zahvaljujući onima za koje se nesebično (i neracionalno!) žrtvovala. Ali, prije svega, to je priča o princezi Kseniji - desetom djetetu kralja Nikole, njegovom "sekretaru" i savjetniku, energičnom borcu za dostojanstvo, samostalnost i međunarodni ugled Crne Gore, uzornoj, slobodoljubivoj Crnogorki koja, kao i njene viteške zemljakinje iz prošlosti, zavjetno čuva historijsko biće i ponos crnogorskog naroda. Istovremeno, to je i teška Ksenijina tugovanka nad slabostima i zabludama vlastite porodice

i vlastite nacije, gorak i ironičan samobračun, vehementni izazov novim generacijama Crnogoraca. Ona će, nad odrom tek preminulog Oca, u Kap Antibu (1921), u drami Radmile Vojvodić, očajnički kriknuti: "ĐE STE, CRNOGORKE?", ali i, u rezignantnom tonu: "KAKAV SU SOJ TI NOVI CRNOGORCI?"

U ovoj drami, koja posjeduje "izrazitu emancipatorsku notu", kralj Nikola umire sa šakom zemlje s Careva Laza, mrvom tamjana iz Ostroga i stručkom "suvih ružica iz Zete" - na prsima, ali i sa zavjetnim ohrabrenjem kraljici Mileni i princezi Kseniji, osobama koje ga nikad i ni u čemu nijesu iznevjerile: "AKO STE OSTALE BEZ OTADŽBINE, NIJESTE BEZ OBRAZA ČASTI!" On i u potonjem, oproštajnom uzdahu ("Bjesmo li ono ikad ti i ja sretni, Milena?") ne može a da ne zaduži (kao Đurađ Crnojević Elizabetu!) svoju životnu saputnicu da se u molitvi spomene Crne Gore i da izmoli "da Bog pogleda nesretne Crnogorce". I tako, preplitanjem lične, porodične i nacionalne drame, izgnaničke nostalgije i izvornog crnogorskog prkosa, "Princeza Ksenija od Crne Gore" svojom mozaičnom strukturom sažima elemente istorijske tragedije,

antimitske drame i moderne političke persiflaže. Zasnivajući ovu dramsku isповijest uglavnom na poznatim činjenicama, spisateljica Vojvodić kao da podrazumijeva određeno predznanje gledalaca, što je i prirodno ako se nje-no djelo igra u Crnoj Gori; biće, međutim, znatno više "nerazumijevanja" kada "Princeza" bude prikazivana u drugim sredinama, gdje ne postoji ni poznavanja, a ponegdje ni priznavanja historijske istine. Ova bolna isповijest, ovaj mozaik patnji, ova "sentimentalna agitka", dramaturški je građena jednostavno a vješto, na principu bumeranga: princeza Ksenija u tuđini, u osmoj deceniji života, traži i prihvata reviziju prošlosti "istorije", jer, kako veli, prošlost se vazda izmišlja, a istovremeno ne daje, ne traži, ne prihvata olakšavajuće okolnosti ni za bližnje ni za udaljene, ni za prijatelje, ni za neprijatelje. Ova čelična crnogorska leđi, u isto vrijeme kristalno je krhka, a njenu prisebnost duha, u toku "svih dugih godina egzila" održala je ŽELJA ZA POVRATKOM U OTADŽBINU. Ta žilava strast održala je i njenog starog Oca, koji do smrti ne priznaje pogubnost vlastite naivnosti (ni pred Srbima ni pred Crnogorcima!) i koji, na ravnodušnom francuskom tlu, ni u snu ne može da se skrasi a da ne pomisli: "U KOJEM JE PRAVCU CRNA GORA?"

Sa ovom Kraljevom predsmrtnom zebnjom u punoj korelaciji djeluje i rediteljska zamisao. Znalčki i pouzdano Radmila Vojvodić izbjegava varničave rediteljske efekte, diskretno se povlači u samo scensko zbivanje i, tako nevidljiva (kao stara princeza Ksenija kad magično ušeta među lica u retrospekciji!), dopušta da priča "prirodno" teče; čas kao bukolička (dvanaestogodišnja Ksenija i brat joj Mirko), čas kao ibzenovska (većina retrospektivnih slika), čas kao beketovska (živo scensko zbivanje). Rediteljska rezultanta nesumnjivo je vojvodička.

U ovom scenskom projektu (direktor Branislav Mićunović) režija je, uglavnom, imala kreativne saradnike; kompozitora Žarka Mirkovića (instrumenatalna balada sa tonalnim asocijacijama na de Sarnovu operu "Balkanska carica"), kostimografa Borisa Čakširana, scenografa Slobodana Mitrovića i lektora Veljka Mićovića.

(Lektoru bi se moglo prigovoriti da je, u želji da crnogorski jezik vjerodostojnije akcentuje, dozvoljavao pretjerivanja koja su katkad uslovlila smanjenje, pa čak i preusmjerenje značenjske i emotivne komunikacije glumišta i gledališta). Rediteljka je imala i u tehničkom osoblju pouzdane saradnike, pa je mozaična predstava živjela u željenom ritmu, gotovo bez i jednog primjetnijeg "iščašjenja". To je, međutim, najviše zasluga poletnog glumačkog ansambla koji je vidno prožet duhom modernog teatarskog kolektivizma. Predstava je pripremana tridesetak dana na Cetinju, u atmosferi "pozorišne kolonije", sa punom svijesću o "istorijskoj odgovornosti" scens-

"...U KOJEM JE PRAVCU CRNA GORA":
Mihailo Janketić (kralj Nikola), Varja Đukić (Ksenija)
i Milo Miranović (Ilija Bjeloša)

kog susreta sa živom crnogorskom istorijom. Poletnost njegovih članova zbog saznanja da je, upravo tu, na pozornici Zetskog doma, krajem prošlog i početkom ovog vijeka, gospodarila stvaralačka, ljudska, državnička i diplomatska riječ crnogorskog suverena - kralja Nikole, čija ličnost je spiritus agens i u dramskoj baladi Radmile Vojvodić. Mladi glumci, studenti FDU, Aleksandra Guberinić (dvanaestogodišnja knjeginjica Ksenija) i Igor Filipović (knjažević Mirko) prikazali su svoj "interludij" sa šarmom i zrelošću koja ih preporučuje i za odgovornije zadatke. Gojko Baletić tumačio je Vukmanovića (Sava) kao snishodljivog mladog naučnog radnika, s povremenim izlivima patriotske nadobudnosti, što je tu ulogu činilo manje kore-

spondentnom. To bi se donekle moglo odnositi i na Branimira Popovića (dr Šoć), ali je njegova diplomatska suzdržanost određena karakterom i nemoćima Vlade koju dr Šoć predstavlja. Slobodan Marunović, kao major Kloz, i Dragana Popović, kao Ljubica Rosi, ostvarili su svoje "minjone" u punom skladu sa njihovom dramaturškom funkcijom, u čemu im se priključuju Mladen Nelević (prestolonasljednik Danilo) i Žaklina Oštir koja je naglašeno eksponirala svoju emotivnost u lik kapriciozne princeze Vjere. Pouzdanog domaćeg pratioca i uslužnika na Dvoru, Iliju Bjeloša, tumačio je s blagim folklornim sjenčenjem Milo Miranović. Njegov lelek

za mrtvim Gospodarom jedna je od najplastičnijih scena u ovoj predstavi. Kraljicu Milenu naznačila je Đurđija Cvetić u skladu s historijskim sjećanjem na crnogorsku majku - suzdržano i mudro, a princezu Kseniju "u najboljim godinama" - oživljava Varja Đukić, sa puno vehemencije, što je na trenutke zasjenjivalo dio značenja i funkcije tog dramskog lika. Varjina Ksenija dobila je više od njenog osobenog glumačkog dara da su opore replike Princezine govorene usporenije, ne i manje strasti. Ali, tu mudrost, tu apatnost, taj raskoš od emotivnih i verbalnih nijansi imala je Mira Stupica u liku osttarjele, ali vatrene, mentalno vitalne princeze Ksenije. Sa koliko ironije, s kakvom snažnom mješavinom prkosa i bola legendarna Mira izgovra Ksenijinu izgnaničku tugovanku: "Red crnogorskog krša, red pariskog ništavila. Kakav monstrum od građevine!" Ksenijin lik nesumnjivo spada u najvrednija, najkoloritnija ostvarenja u glumačkoj riznici Mire Stupice.

Nesrećnog i "vazda srećnog" kralja Nikolu otrgao je od folklornog šablona Mihailo Janketić. Glumac širokog dijapazona, Janketić je ovdje imao najsloženiji zadatak: da naznači nekadašnju kraljevsku, junačku, ljudsku veličinu crnogorskog monarha, ali i da izrazi nemoć i bol zbog velike nepravde, nepresušno domoljublje i trošnost porodičnog života. Janketić je sve to ostvario na zavidnom nivou, pa mu je, s pravom, i gledalište odalo najveće priznanje.

Sreten PEROVIĆ